

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК У ПРОЦЕСАХ ЗБЕРЕЖЕННЯ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Із врахуванням впливу інфляції на кругообіг капіталу та формування інформації про майновий стан і результати господарювання визначено підходи до збереження та примноження капіталу. Критично оцінено підходи до вибору моделі оцінки активів і джерел їх формування відповідно до потреб користувачів облікової інформації

Постановка проблеми. Створення суб'єкта господарювання передбачає виконання конкретних завдань, які можуть варіюватися залежно від потреб та умов середовища функціонування. Однак за будь-якого варіанту необхідним є формування капіталу та в подальшому його просте або розширене відтворення. Успішність досягнення поставленої мети залежить від низки зовнішніх факторів. При цьому стабільність економічного розвитку на макроекономічному рівні є визначальною, оскільки впливає на вимірювання основних показників діяльності підприємства, а також вимагає побудови різних управлінських механізмів за умов порушення рівноваги.

Однією із невід'ємних складових підприємництва в сучасних умовах інфляційні процеси. Їх наявність впливає на оцінку бізнесу та ресурси, що використовуються в господарюванні. Оскільки оцінка є складовою методу бухгалтерського обліку, то при використанні принципу історичної собівартості інфляційні процеси призводять до формування необ'єктивних відомостей про стан і результати діяльності. Відповідно, викривлюється оцінка величини та динаміки капіталу, використовуваного в господарюванні. У зв'язку з цим, актуальним залишається питання вибору методик облікових оцінок, які б забезпечили врахування впливів зовнішнього та внутрішнього середовища з відповідним рівнем достовірності та об'єктивності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд літературних джерел показав, що дослідженням впливу інфляції на бухгалтерський облік займалися такі вчені Р. Коршикова., Л.В. Титенко, М.Р. Метьюс, М.Х.Б. Перера, Н. Новікова, В.Ф. Палій, Н.А. Прокофьева, С.І. Пучкова, Н.М. Богацька, Н.М. Ткаченко, Л.О. Фурдичко, О. Коваленко. Дослідники представили особливості прояву інфляційних процесів у структурі майна та джерел його утворення, різноманітні методи врахування в даних бухгалтерського обліку впливу інфляції, їх зв'язок з концепціями збереження капіталу.

Завданням дослідження є критична оцінка вибору концепцій збереження капіталу в умовах господарювання в Україні, окреслення критеріїв застосування моделей врахування впливу інфляції в даних бухгалтерського обліку та показників фінансової звітності підприємств.

Викладення основного матеріалу дослідження. Капітал (від лат. capitalis – головний) є однією з найважливіших категорій економічної науки, обов'язковий елемент ринкової економіки, необхідний фактор і ресурс виробництва, головний об'єкт ринку капіталу [5, с. 292]. Капітал існує в різних формах. Спочатку він виступає в грошовій формі, це є грошовий капітал. Його основна роль зводиться до забезпечення набуття необхідних ресурсів для процесу виробництва матеріальних чи нематеріальних благ.

Другою формою капіталу є продуктивний капітал. Основна його функція полягає в раціональному споживанні придбаних факторів у процесі виробництва, та створення товарів, що відповідно і складають споживчу вартість та вартість, що містить додаткову вартість та прибуток.

Третьою формою капіталу є товарний капітал. Його роль полягає у реалізації вироблених товарів та вартості, що у них міститься і додаткової вартості, тобто перетворення товарного капіталу у грошовий.

Саме на цій стадії реалізована додаткова вартість перетворюється на прибуток, тобто дохід підприємця. Отже, відбувається кругообіг капіталу.

Кругообіг капіталу – це такий рух капіталу, при якому, проходячи три різні стадії і три функціональні форми, він повертається в ту форму, з якої почав свій рух [5, с. 293].

Рух капіталу не обмежується одним кругообігом. Вони слідуєть один за іншим та утворюють оборот капіталу.

Оборот капіталу – це кругообіг, що розглядається не як окремих акт, а як періодично повторюваний процес, він починається з моменту авансування капіталу в грошовій формі і закінчується грошовою формою капіталу, але з приростом [5, с. 294].

Існування інфляції та застосування принципу історичної (фактичної) собівартості в процесі ведення бухгалтерського обліку призводить до необ'єктивності оцінки результатів процесів кругообігу капіталу. Як відзначає М.Ю. Медведєв [3], класичний опис кругообігу капіталу за Марксом не враховує інфляційного впливу, а тому викривляє інформацію про фінансовий результат: оцінка доходів відбувається на рівні поточних цін, витрати обчислюються, виходячи з цін попередніх періодів, що значно нижчі. Внаслідок таких підходів прибуток є завищеним, а накопичені резерви часто не мають матеріального чи грошового забезпечення.

Шляхи для вирішення даної проблеми пропонуються в Міжнародних стандартах фінансової звітності (МСФЗ). Зокрема, п.102-110 Концептуальної основи складання та подання фінансових звітів передбачено фінансову та фізичну концепції збереження капіталу [4, с. 97-99]. Зростання капіталу відбувається за рахунок різноманітних джерел, серед яких найважливіший є чистий прибуток звітного періоду. Основна проблема, що пов'язана з кругообігом капіталу, полягає у визначенні максимально допустимого рівня споживання прибутку, тобто величини, яка може бути розподілена у вигляді дивідендів. Визначення даного показника залежить від обраної підприємством концепції збереження капіталу. Кожна з них передбачає свій підхід до обчислення величини прибутку, що може бути оцінений як збільшення капіталу.

Концепція збереження капіталу пов'язана з визначенням суб'єктом господарювання капіталу, який підлягає збереженню [4, с. 98]. Вона забезпечує розмежування прибутковості капіталу та ресурсів, необхідних для його збереження. Тобто підходи оцінки при обліку ресурсів та зобов'язань в межах відповідної концепції дозволяють виділити суму прибутку.

При застосуванні концепції збереження фінансового капіталу прибутком за рік вважають будь-які вигоди, які отримані впродовж року і можуть бути розподілені без порушення інтересів власників, тобто не зменшуючи грошову оцінку їх капіталу на кінець періоду порівняно з початком періоду після врахування будь-яких операцій з власниками підприємства. Збереження фінансового капіталу може вимірюватися як в номінальних грошових одиницях, так і в одиницях постійної купівельної

спроможності [4, с. 98]. Підтримка фінансового капіталу передбачає утворення прибутку від збільшення кількості грошових одиниць. Прибуток визначається як сума, яку фірма могла б розподілити серед акціонерів і бути такою ж заможною на кінець звітного періоду, якою вона була спочатку [9, с. 276].

Концепція збереження фізичного капіталу полягає в тому, що прибутком за період вважають будь-яку величину, що залишилася невикористаною, після здійснення всіх коригувань для відновлення ресурсів, використаних протягом року господарської діяльності. Згідно з даною концепцією, капітал розглядається як продуктивність суб'єкта господарювання, що базується, наприклад, на кількості одиниць виготовленої за день продукції [4, с. 97; 2, с. 40-41]. Концепція збереження фізичного капіталу вимагає оцінки за поточною собівартістю.

Принципова відмінність між пропонованими МСФЗ концепціями полягає у трактуванні впливу змін у ціні активів та зобов'язань. У цілому суб'єкт господарювання зберігає свій капітал, якщо на кінець періоду величина капіталу така ж, як і на початок. Проблемним є визначення причин і джерел змін величини капіталу, відокремлення змін за рахунок зростання цін і спрямування їх на збереження капіталу. Таким чином, виникає потреба у обліку впливу інфляції та його окремому відображенні.

Коршикова Р. у своєму дослідженні даного питання наводить моделі обліку впливу інфляції відповідно до механізму кожної з концепцій:

- 1) в межах концепції збереження фінансового капіталу ведеться облік за поточною купівельною спроможністю та за постійною грошовою одиницею;
- 2) для концепції збереження фізичного капіталу характерні оцінки за відновлювальною вартістю та на базі чистої реалізаційної вартості [1, с. 24].

Вибір концепції збереження капіталу є важливим аспектом облікової політики підприємства, оскільки він зумовлює модель формування фінансової звітності.

Концепція збереження фінансового капіталу дає більш точний результат, при умові, що ціни є стабільними оскільки заснована на номінальній грошовій оцінці. При інфляційних процесах в економіці дана концепція не дає змогу врахувати вплив інфляції на діяльність підприємства та зміни у цінах товарів та послуг. Найбільше це стосується визначення фінансового результату підприємства. Прибуток, який відображений у звіті про фінансові результати підприємства, перевищує величину, яку можна розподілити між власниками. Дана ситуація зумовлена невідповідністю історичних оцінок величини витрат (амортизація необоротних активів та собівартість реалізованих запасів), рівню витрат, необхідних для забезпечення заміни спожитих активів, а також відсутністю будь-яких розрахунків щодо знецінення грошової одиниці.

Отже, відмінність між концепцією фінансового капіталу та концепцією фізичного капіталу полягає в тому, що вплив цінових змін на показники фінансової звітності визначається по-різному.

Вибір підприємством відповідної концепції має базуватися на потребах користувачів фінансових звітів. Незалежно від обраної концепції збереження капіталу, підприємство намагається зберегти власний капітал. Відповідно до фізичної концепції, капітал розглядається у вигляді продуктивності підприємства, що базується на одиницях продукції за день. При цьому за кожною з концепцій прибутком не визнається величина, що виникає внаслідок інфляційного підвищення, і зараховується прибутком тільки та частина підвищення вартості активів, яка перевищує збільшення величини загального рівня цін за даний звітний період.

Фабіянська В. систематизувала переваги та недоліки застосування відповідних концепцій [8]. Так, фінансова концепція зручна простотою та документальною обґрунтованістю облікових процедур, ускладнюється при використанні історичної вартості необхідністю проведення переоцінок. Фізична концепція спрощується відсутністю переоцінок, але знижує корисність облікової інформації приблизністю обчислених фінансових результатів.

Фінансова концепція збереження капіталу ґрунтується на грошовому підході до сутності капіталу та відповідно має на меті контролювати відтворення капіталу як сукупної суми вкладених фінансових ресурсів. Історична вартість, яка відображає суму коштів вкладених у певний актив при його придбанні або створенні, найбільше відповідає саме цій меті. Використання історичної вартості як базової оцінки в бухгалтерському обліку створює умови для контролювання відтворення капіталу в його грошовій формі та дає можливість оцінити ефективність процесу відтворення за допомогою визначення фінансового результату як приросту капіталу в його грошовій формі. Згідно з розрахунками фінансового результату за різними концепціями, проведеними Р. Коршиковою [1, с. 26-28], при використанні історичної собівартості (один із підходів концепції збереження фінансового капіталу) та поточних цін (концепція фізичного капіталу) фінансовий результат порівняно з показниками фінансової звітності, перерахованими за загальною купівельною спроможністю, є значно вищим. Це обумовлено, насамперед, застосуванням історичної оцінки до визначення витрат, що призводить до їх заниження.

Проф. В.Ф. Палій відзначає, що фінансова концепція нині є найбільш поширеною і застосовується при складанні звітності за міжнародними стандартами [7, с. 372]. Більшість країн обирає підтримку низького рівня інфляції та надає перевагу історичній вартості у зв'язку з її обґрунтованістю. Крім того, оцінка об'єктів бухгалтерського обліку за умов фінансової концепції дозволяє періодично здійснювати приведення показників до актуального рівня шляхом перерахунку показників.

Узагальнюючи викладене, слід відзначити, що формулюючи положення облікової політики, необхідно орієнтуватися на завдання та потреби користувачів фінансових звітів, підготовлених на основі однієї з концепцій. Крім того, вибір концепції залежить від рівня інфляційних процесів у країні. Так, за помірної інфляції достатнім є надання додаткової інформації у вигляді приміток до фінансової звітності, галопуюча інфляція вимагає перерахунку звітних показників. При існуванні гіперінфляції забезпечення об'єктивності інформації бухгалтерського обліку досягається внесенням відповідних коригувань до облікових регістрів.

Безумовно, неможливо точно визначити рівень інфляції, при якому для складання фінансової звітності потрібні відповідні коригування. Новикова М.В. вказує, що зазвичай такий рівень інфляції пов'язують з умовами гіперінфляції, момент настання якої визначається загальною економічною ситуацією в країні. В умовах гіперінфляції фінансова звітність має практичне значення лише в тому випадку, коли грошова оцінка об'єктів обліку відображає купівельну здатність грошової одиниці на звітну дату [6, с. 56]. Концепції збереження капіталу обумовлюють формування загальної характеристики майнового стану та фінансових результатів на основі фінансової звітності: кожен з показників звітності є відображенням результату управління господарськими ресурсами – має безпосередній зв'язок з формуванням і використанням капіталу. Відповідно,

описані вище концепції слід враховувати при організації бухгалтерського обліку та складанні фінансової звітності. Найбільш значними проблемами при цьому є заниження вартості активів підприємства і вплив на прибуток підприємства. Усі якісні характеристики інфляції фінансової звітності (зрозумілість, доречність, достовірність, надійність, порівнянність) схильні до негативного впливу інфляції.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Формування та розширене відтворення капіталу є одним із основних завдань розвитку суб'єкта господарювання: це гарантує стабільний розвиток, а також забезпечує повноту розрахунків із засновниками. Запропоновані МСФЗ концепції збереження капіталу призводять до різних значень фінансових результатів у зв'язку з різними підходами до оцінки складових майна і джерел його утворення та врахування впливу інфляції. Модель обліку на основі купівельної спроможності в межах концепції збереження фінансового капіталу дозволяє обчислити фінансовий результат, що не враховує впливу зміни цін. Це сприяє точності виплат власникам та розподілу прибутку, дозволяє уникнути вимивання оборотного капіталу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Коршикова Р. Вплив інфляції на фінансову звітність підприємства / Р. Коршикова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2000. – № 12. – С. 22-28
2. Лемеш В.Н. Бухгалтерская (финансовая) отчетность: пособие / В.Н. Лемеш, Т.А. Жилинская. – Минск: Элайда, 2008. – 272 с.
3. Медведев М.Ю. Основы калькулирования. Просто на 100 % / М.Ю. Медведев. – М.: Эксмо, 2008. – 128 с.
4. Міжнародні стандарти фінансової звітності – 2009.: Переклад з англ. / за ред. С.Ф. Голова. – Том 1. – К.: Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2009. – 1608 с.
5. Мочерний С.В. Політична економія: навчальний посібник / С.В. Мочерний. – К.: Знання-Прес, 2002. – 687 с.
6. Новикова М.В. Финансовая отчетность в условиях гиперинфляции / М.В. Новикова // Бухгалтерский учет. – 2000. – № 6. – С. 54-60.
7. Палий В.Ф. Современный бухгалтерский учет. – М.: Изд-во “Бухгалтерский учет”, 2003. – 792 с.
8. Фабіянська В. Порівняльна оцінка концепцій збереження капіталу/ В. Фабіянська // [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://www.library.tane.edu.ua/images/nauk_vydannya/LAwg5Q.pdf
9. Хендриксен Э.С. Теория бухгалтерского учета / Э.С. Хендриксен, М.Ф. Ван Бреда. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 576 с.